

Araştırma Makalesi

MAHTUMKULU’NUN ŞİİRLERİNİN ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Engin YILMAZ*

Öz

“Fırâkî” mahlasını kullanan Mahtumkulu, Türkmen yazılı edebiyatının kurucusu olarak kabul edilmektedir. Mahtumkulu, Türkmenler için olduğu kadar Türk dünyası için de ortak bir değer ve birleştirici bir unsurdur. Mahtumkulu’nun yaşadığı XVIII. yüzyılda Türkmenler, İran Şahlığı ve Hîve Hanlığı’nın ağır baskılarına maruz kalmıştır. Mahtumkulu, halkının başını dik tutmak ve öz güvenini sağlamak amacıyla Türkmenlerin ruhunu yücelten, millî hislerini canlı tutan etkileyici şiirler yazmıştır. Araştırmada; İran Şahlığı’nın ve Hîve Hanlığı’nın dayattığı egemenliğe dayalı kimlik karşısında, Türkmenlerin XVIII. yüzyılda geliştirmeye ve canlı tutmaya çalıştıkları öz-temsîl hakkına dayanan tabii karar verme iradesinin oluşturduğu zıtlık ele alınmıştır. Mahtumkulu’nun şairliğinin ve bilge kişiliğinin bu direnişteki rolü irdelenmiş, şairin söz konusu şiirleri eleştirel söylem çözümlemesinin (critical discourse analysis) temel unsurları olan güç ve ideoloji bağlamında incelenmiştir. Bilindiği gibi, eleştirel söylem çözümlemesi, dil bilimsel analiz ve sosyal teori ile de yakından ilgilidir. Sosyal teoriyi başlangıç noktası olarak almak iddiasında olan eleştirel söylem çözümlemesi, sosyal teorideki güç ve ideoloji arasındaki ilişkileri gösterir. Söylem ve güç ilişkileri arasındaki ilişkilerin analizi için öncelikle söylemin özel formlarına ya da gücün kaynağına müracaat etmemiz gerekir. İkinci olarak da zihnimiz tarafından kontrol edilen

Geliş Tarihi: 10.02.2019

Kabul Tarihi: 22.08.2019

Makalenin Künyesi:

Yılmaz, E. (2019). “Mahtumkulu’nun Şiirlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bakımından İncelenmesi”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 48, 235-244.

DOI: 10.24155/tdk.2019.118

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eyilmaz@sakarya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0157-1759

davranışları analiz etmemiz gerekir. Araştırmanın sonucunda; Mahtumkulu'nun, yalnızca Türkmen yazılı edebiyatını kuran güçlü bir şair değil, aynı zamanda kitleleri etkileyen söyleme sahip bir ideolog ve aksiyoner olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Sosyal eleştiri, güç ve ideoloji, metinsel bağlam.

The Analysis of Mahtumkulu's Poems in Terms of Critical Discourse Analysis

Abstract

Mahtumkulu, who used the pseudonym “Fırâkî”, is accepted as the founder of the Turkmen written literature. Mahtumkulu is a common value and a unifying person for the Turkic world as well as for the Turkmens. Mahtumkulu lived in the 19th century, the Turkmens were subjected to heavy pressure by the Iranian Shah and the Khanate of Iran. Mahtumkulu wrote impressive poems, which praised the souls of the Turkmen and kept their national feelings alive in order to keep their heads upright and to ensure their self-confidence. In the study; in the face of the hegemonic identity imposed by the Iranian Shahism and the Khanate of Khiwat, the Turkmens were told that the 18th century, the paradox formed by the will of authentic decision-making based on the right of self-representation to develop. The poems of the poet have been studied in the context of power and ideology, which are the main arguments of critical discourse analysis. As it is known, critical discourse analysis is also closely related to linguistic analysis and social theory. Critical discourse analyse, which claims to take social theory as a starting point. In order to analyse the relations between discourse and power relations, firstly we must resort to specific forms of discourse or the source of power. Secondly, we need to analysis the behavior controlled by our mind. As a result, Mahtumkulu was not only a powerful poet who founded Turkmen written literature, but also an ideologue and an activist with a discourse that influenced the masses.

Keywords: Social criticism, power and ideology, textual contexte.

1. Giriş: “Fırâkî” mahlasını kullanan Mahtumkulu, Türkmen yazılı edebiyatının kurucusu olarak kabul edilmektedir. Mahtumkulu, Türkmen edebiyatçılarının, hatta bütün Türkmenlerin “akılda”r, “halife”si olarak görülmektedir (Biray, 1992:14). Mahtumkulu, kendisi gibi bir şair olan meşhur Türkmen şairi Devlet Mehmet Azadî'nin oğludur. Mahtumkulu, şiirlerinde daha ziyade “Mahtumkulu” az da olsa “Piragi” (Fırakî) mahlasını kullanmıştır (Duran ve Biray, 2014:40). Şair, genç yaşlarında Arapçayı, Farsçayı ve Çağataycayı öğrenmiştir. Doğulu düşünürlerin gramer, astronomi, felsefe, İslam dini vs. konulardaki eserlerini okumuş ve ufkunu genişletmiştir (Dinç ve Çakır, 2010:2). Mahtumkulu, Türkmenler için olduğu

kadar Türk dünyası için de ortak bir değer ve birleştirici bir unsurdur. Mahtumkulu'nun mensup olduğu aile, çocukluğu, tahsili vs. hakkında bilinenlerin bir kısmı, Türkmenler arasında anlatılan rivayetlere dayanmaktadır. Bu rivayetlerin bazıları el yazması kaynaklara da geçmiştir Fuad Köprülü, Mahtumkulu'yu Yesevî takipçisi bir Nakşibendi şeyhi olarak görmektedir (Biray, 1992:10 ve 16)¹.

1.1. Devrin sosyal ve siyasi durumu: 17. ve 18. asır Türkmenlerle birlikte Asya'daki diğer Türk boylarının da sıkıntı çektiği bir asırdır. Bu asırda Türklerin tamamının tabi oldukları büyük bir devlet yoktur. Bunun yerine muhtelif devletçikler veya hanlıklar vardır. 17. asrın sonları ile ve 18. asrın başları Türkmenlerin siyasi, sosyal, iktisadi ve medeni hayatlarında büyük değişikliklerin başladığı devirdir. Türkmenler, yerleşik hayata en son geçen Oğuz olmaları dolayısıyla eski Oğuz ananelerini her sahada devam ettirmişlerdir (Biray, 1992:1-2). Türkmen kabilelerinin en büyükleri arasında Teke, Yomut, Ersarı, Göklen, Salur, Sarıg, Çovdur vb. sayılabilir. Bu dönemde bazen bir menfaat çatışması, bazen bir kavga kabileler arasında uzun uzadıya çarpışmaların doğmasına yol açmıştır. Bu çarpışmalar, aynı kabileye mensup tayfalar arasında bile cereyan etmiştir. Komşu halklarla, komşu hanlıklarla yapılan savaşların yanında bir de bu iç çekişmeler, o devrin sosyal hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. 18. asırda Türkmen ahalisini bizar eden hususlardan biri de siyasi, sosyal ve ekonomik alandaki bozukluklardır. Mahtumkulu bile Göklen Hanının zulmünden bahsetmiştir (Biray, 1992:3). Mahtumkulu, Türkmen kabileleri ile İran ve Hive Hanlığı arasında çekişmeler ve kanlı çarpışmaların yaşandığı bir dönemde ağabeyleriyle birlikte olayların içinde, yerinden yurdundan edilen, malları mülkleri yağmalanan, esir pazarında satılan, öldürülen insanların acısını yüreğinde duyar ve bu dertlerin güçlü bir birlikle çözülebileceğini düşünerek inandığı Türkmen birliği idealinin gerçekleşmesi için çalışır (Erdoğan, 2011: 23).

1.2. Mahtumkulu'nun hayatı: Büyük Türkmen şairi Mahtumkulu'nun yaşadığı devir, kesin tarihlerle olmasa bile yaklaşık tarihlerle bilinmektedir. Mahtumkulu'nun doğum tarihi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. En çok kabul gören görüşe göre, 1146/1733 yılında Etrek ile Gürgen nehirleri arasında Hacıgovan'da doğmuş, 1780'lerden çok sonra vefat etmiştir (Biray, 1992: 9-10 ve Erdoğan, 2011: 22). O, Türkmenlerin Göklen boyunun Gerkez aşiretinin Gışıklar kolundandır. Mahtumkulu, meşhur Türkmen şairi Devlet Mehmet Azadi'nin oğludur. Çocukluğunda babası-

¹ Konuyla ilgili daha geniş bilgi için, editörlüğünü Abdurrahman Güzel'in yaptığı *Doğumunun 290. Yılı Münasebetiyle Türkmen Milli Şairi Mahtumkulu Anı Kitabı*'na (Ankara, 2014) bakılabilir. Adı geçen kitapta; Mahtumkulu'nun içinde yetiştiği muhit olarak Türkmen kültürü, şairin biyografisi, bibliyografyası, sanatı, eserleri, eserlerindeki dil, üslup ve temalar ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

nın ilminden ve şairliğinden yararlanmışır. Buhara'da ve Hive'de iyi bir medrese eğitimi görmüş, Arapçayı, Farsçayı ve edebî Doğu Türkçesini öğrenmiş, Nizami, Sadi, Fuzuli ve Nevayi gibi Türkçenin ve Farsçanın klasiklerini tanımıştır. Şair, Türkmenistan'ı, Özbekistan'ı, Afganistan'ı ve İran'ın bir kısmını dolaşmıştır. Hayatının büyük bir bölümü Türkmenler arasında geçmiştir (Biray, 1992:13). Bilindiği üzere, Mahtumkulu'nun yaşadığı XVIII. yüzyılda Türkmenler, İran Şahlığı ve Hîve Hanlığı'nın ağır baskılarına maruz kalmıştır. Mahtumkulu, halkının başını dik tutmak ve öz güvenini sağlamak amacıyla Türkmenlerin ruhunu yücelten, millî hislerini canlı tutan etkileyici şiirler yazmıştır.

1.3. Araştırmanın amacı: Araştırmada; İran Şahlığı'nın ve Hîve Hanlığı'nın dayattığı “egemenliğe dayalı kimlik” (hegemonic identity) karşısında, Mahtumkulu'nun Türkmenlerin öz-temsili (self representation) hakkını savunduğu şiirleri eleştirel söylem çözümlemesi (critical discourse analysis) yöntemi ışığında incelenerek, temel unsurlar olan güç (power) ve ideoloji (ideology) ilişkisinin nasıl yansıtıldığına ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın sınırlılıkları: Araştırmada; İran Şahlığı'nın ve Hîve Hanlığı'nın dayattığı “egemenliğe dayalı kimlik” (hegemonic identity) karşısında, Türkmenlerin XVIII. yüzyılda geliştirmeye ve canlı tutmaya çalıştıkları öz-temsili (self representation) hakkına dayanan tabii karar verme iradesinin oluşturduğu zıtlığı, Mahtumkulu'nun şairliğinin ve bilge kişiliğinin (akıldarlığının) direnişteki rolünü irdeleyerek ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. 100'den fazla yazma nüshası olan *Mahtumkulu Dîvânı*'nda, 500 kadar şiir mevcuttur. Dîvân, Arap ve Kiril harfleriyle birçok defa basılmış olup Türkiye'de de Himmet Biray tarafından toplam 304 şiiri “Mahtumkulu Dîvânı” adıyla yayımlanmıştır (Erdoğan, 2011:23). Biray'ın yayınındaki şiirler arasından, Mahtumkulu'nun öz-temsili hakkına dayanan tabii karar verme iradesini yansıtan şiirleri belirlenmiş ve bu şiirler eleştirel söylem çözümlemesinin (critical discourse analysis) temel unsurları olan güç (power) ve ideoloji (ideology) bağlamında incelenmiştir.

1.5. Araştırmanın yöntemi: Araştırmada genel tarama modellerinden “betimsel tarama modeli” kullanılmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve: Eleştirel söylem çözümlemesi; uygulamalı dil bilimi ve edim bilimi ile olduğu olduğu kadar retorik, metin dil bilimi, antropoloji, felsefe, sosyo-psikoloji, bilişsel bilimler, edebiyat araştırmaları, toplum dil bilimi, etnografya, medya analizi, diyalog analizi ve anlatsal analiz ile de etkileşim içindedir (Wodak, Michael, Meyer, 2009: 9 ve Van Dijk, 2003:352). Fairclough'un *Language and Power* (1989) adlı kitabı, yaygın bir kanaatle başlangıç noktası için dönüm noktası olarak kabul

edilir (Blommaert, 2013:23). Eleştirel söylem çözümlemesi, dil bilimsel analiz ve sosyal teori ile de yakından ilgilidir. (Blommaert, 2013: 22). Sosyal teoriyi başlangıç olarak almak iddiasında olan eleştirel söylem çözümlemesi, sosyal teorideki güç ve ideoloji arasındaki ilişkileri gösterir. Bu konuda en yaygın olarak kullanılan kavramlar; Michael Foucault'nun “söylem sırası” ve “güç/bilgi” formülasyonları, Antonio Gramsci'nin (1971) “egemenlik” kavramı, Louis Althusser'in (1971) “ideolojik devlet enstrümanları” ve “gensoru”dur. (Blommaert, 2013: 27). Fairclough, eleştirel söylem çözümlemesi için üç aşamadan söz eder:

i. Tanımlama (description): Metnin biçimsel özellikleri ile ilgilidir.

ii. Yorumlama (interpretation): Metin ve bir üretim sürecinin ürünü olarak ve yorum sürecinin bir kaynağı olarak metin arasındaki ilişkiler ile ilgilidir.

iii. Açıklama (explanation): Etkileşim ve sosyal bağlam ile sosyal karar verme ve sosyal etkileri ile ilgilidir (Fairclough, 1989:26).

Güç (power), eleştirel söylem çözümlemesinin merkezindeki kavramdır. Eleştirel söylem çözümlemesinin amacı; “egemenlik, ayrımcılık (ötekileştiricilik), güç ve kontrol”ün dile yansıyan açık ve örtük yapısal ilişkilerini analiz etmektir (Wodak 1995: 204). Eleştirel söylem çözümlemesi, sosyal yapı ve dil/söylem/konuşmanın kesişimi üzerine odaklanır (Blommaert, 2013:25). Eleştirel söylem çözümlemesi, özellikle grupların veya kurumların sosyal güçlerine odaklanır. Gücün sosyal kaynakları ise zorlayıcılık, para, statü, şöhret, bilgi, birikim, otorite ve kültürdür. Askerî ve şiddete dayalı güç gibi farklı güç tipleri de vardır (Van Dijk, 2003: 354-355). Söylem ve güç ilişkileri arasındaki ilişkilerin analizi için öncelikle söylemin özel formlarına ya da gücün kaynağına müracaat etmemiz gerekir. İkinci olarak da zihnimiz tarafından kontrol edilen davranışları analiz etmemiz gerekir. Eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında güç ile ilgili çalışmalarda temelde iki soru belirlenmektedir: 1) Daha çok güç sahibi olan grup, halkın söylemini nasıl kontrol etmektedir? 2) Söylemler düşünsel ve davranışsal olarak daha az güçteki grubu nasıl kontrol eder ve bu tarz sosyal eşitsizliğin sosyal uzlaşımı nedir? (Van Dijk, 2003: 355). Nitekim, zihin kontrolü, dünyayı iletişim ve söylem aracılığı ile etki altına almanın da bir yoludur (Van Dijk, 2003: 357). Güce yönelik üç yaklaşım söz konusu olabilir:

i. Kişisel aktörlerin özel kaynağı olarak güç,

ii. Her etkileşim içinde sosyal değişimin özel bir niteliği olarak güç,

iii. Toplumun karakteristik, sistematik ve kurucu unsuru olarak güç (Wodak, Meyer, 2009: 9).

Eleştirel söylem çözümlemesinin merkezindeki diğer kavram ise egemenliktir. Hâkim grupların gücü kanunlar, kurallar, normlar, gelenekler ve genel mutabakata dayanabilir. Ve bu durum da Gramsci tarafından “hegemony” olarak adlandırılır. Sınıf baskısı, cinsiyetçilik, ve ırkçılık karakteristik hegemoni örnekleridir (Van Dijk, 2003:355).

3. İnceleme: Mahtumkulu'nun -araştırmamanın sınırlılıkları dikkate alınarak- incelenen şiirlerindeki temel kavramlar şunlardır: “tasavvuf’un kabul edirliliği ve birleştiriciliği”, “birlik-beraberlik ruhu”, “sosyal eşitsizlik”, “etnik ayrılık”, “devlet otoritesi”, “istişare/diyalog” ve “koperatif/kolektif bilinç”. Mahtumkulu'nun şiirlerinde; bazen Kuran-ı Kerim’deki ayetlere bazen de Hz. Peygamber’in hadislerine referans vardır. Örneğin; komşusuna bakmayan kişiden peygamberin bile şikâyet ettiği anlatılırken, “ya hayır söyle ya sus” hadisine işaret vardır: “Mahtumkulu yangıl öğgil/Ya lâl otur ya dür saçgıl”. Babası Azadi'nin düşüncelerinden etkilenen Mahtumkulu'nun asıl maksadı, milletin birliği ve devletin oluşumudur. Bu birliğin önünde en büyük engel olarak sosyal eşitsizliği gören Mahtumkulu, “Kim Gelir, Kim Gider” şiirinde bunu açıkça dile getirir. Türkmen halkının sıkıntılar yaşamasına neden olan dış tehditlerin ve iç çekişmelerin en önemli nedeni ise merkezî bir otoritenin bulunmayışıdır. Bunun farkında olan Mahtumkulu başta “Döker Bolduk Yaşımız” ve “Türkmenin” şiirleri olmak üzere, pek çok şiirinde Türkmen birliği konusunu ele almıştır. Mahtumkulu, “Türkmenin” şiirinde geçen “Gönüller, yürekler bir olup başlar/Tartsa yığın, erir topraklar, taşlar/Bir sofrada tayar kılınsa aşlar/Yükselir o ikbali Türkmen’in” mısralarında “sofra”yı bir metafor olarak kullanmış ve “Türkmen birliği” düşüncesini güçlü bir şekilde vurgulamayı başarmıştır. Nitekim “sofra”; Türk-İslam kültüründe kaynaşmanın, birlik, beraberlik içinde olmanın, dostluğun ve barışın simgesidir. Mahtumkulu, Türkmenlerin birlikte hareket etmeleri için duyduğu arzuyu; “Bir sofrada beraber, birlik içinde yemekler yense” diyerek dile getirmiş ve “birlik” düşüncesini somutlaştırmıştır. Boyların birleşmesi; dönemin en önemli konusu olup, ülkede barış ve istikrarın, devlet otoritesinin tesisi ile elde edilecek merkezi gücün sağlanması için birinci şart olarak görülmüştür. “Türkmenin”, “Yaşımız”, “Türkmen Binası”, “Döker Bolduk Yaşımız” gibi birçok şiirde Türkmen boylarının birleşmesi çağrısı yer almaktadır: “Fakirlik ve perişanlık yok olacak, ülkemiz gül bahçesine dönüşecek. Türkmen’in kaderi değişecek”. Otoriter gücün kazanılması ancak Türkmen boylarının bir araya gelmesi, devlet denilen organizasyonun oluşturulması ile mümkündür. Bu durum da ancak boylar içindeki ve arasındaki istişare kültürünün içselleştirilmesi ile gerçekleşebilir. “Kul Bolgıl” şiirinde geçen; “Bir bî-devlet ilin beği bolunçan/Devletlinin kapısında kul bolgıl” mısralarıyla bu durum gözler önüne serilmiştir. “Döker Bolduk Yaşımız” şiirinde;

“Türkmenler bağlasa bir yere beli/Kurutur Kulzumu, derya-yı Nil’i/Teke, Yomut, Göklen, Yazır, Alili/Bir devlete kulluk etsek beşimiz” denilerek devlet organizasyonunun çatısı altında Türkmenlerin yeniden yapılanarak vizyoner bir geleceğe sahip olacağı vurgulanmıştır. “Aman Aman” şiirinde de; “Beğlerimiz kılar geneşi/Nadan felek, aman aman/Başa koyarsın teşvişi/Nadan felek, aman aman” denilerek istişare yerine karmaşanın, karışıklığın, kaosun yerleşmesinin Türkmen milletinin kaderini olumsuz etkileyeceği ve Türkmenlerin güç kaybına uğrayacağı belirtilmiştir. 18. asrın ikinci yarısında, feodalizm sürecinin ilerlemesi ile sosyal eşitsizlik daha da belirginleşmiş ve Türkmen toplumunda sınıf ayrımcılığı çok güçlenmiştir. Mahtumkulu, toplumun fakirler ve zenginler olarak bölündüğünü açık bir şekilde görmüş, sosyal eşitsizliğe ve halkın büyük kısmının fakirliğine tercümanlık etmiştir. “Kim Gelir, Kim Gider” şiirinde Mahtumkulu, toplumun zenginler ve fakirler olarak bölünmesine tepki göstermiştir. Mahtumkulu, sosyal eşitsizliğin temel nedenini, egemen sınıfın temsilcilerinin zenginlik peşinde koşmalarında görmüştür. Onun, sosyal huzursuzluğa yol açan idarecilerden şikâyetçi olmasının sebebi; zenginlerin fakiri ezmesi, zekât vermemesi, kethüdaların rüşvet yemesi olarak görülmüştür. Şair, liyakatsiz kişilerin idareyi ele aldığında bu durumdan halkın olumsuz olarak etkilendiğini belirtmiştir. Nitekim, şair bu durumu “Gömüldü deryalar yıkıldı dağlar/Yetimler göz yaşın döke başladı/Orramsıdan bolan haramhor beğler/Yurdu bir yandan yıka başladı” mısralarıyla dile getirmiştir.

4. Sonuç: Mahtumkulu, “Sözümü dinleye bir ile belki/Muradım nasihat etmektir halka” diyerek halka hizmet etmeyi, hayatının yegâne gayesi olarak telakki etmiştir. Şair, şiirlerinde; XVIII. yüzyılda Türkmenlerin hayatı, dönemin tarihî ve siyasî olayları, sosyal meseleleri vb. konuları; dinî ve ahlakî hassasiyetleri, vatan sevgisini, insan sevgisini duyumsatacak biçimde işlemiştir. Bu konuların yanında, şiirlerinde bağımsızlık fikrini işlemesi ve Türkmenlerin birliğini savunması ise oldukça önemlidir. Şair, bu yolda yalnızca halka nasihat etmekle yetinmemiştir. Türkmenlerin birliğinin gerçekleşmesi için kendisi de bizzat mücadele etmiştir. Şair, şiirlerinde Türkmenlerin devlete duydukları ihtiyacı vurgulamış ve feodalizmin yaygınlaşmasının bu ideal yolunda önemli bir engel olduğunu işaret etmiştir. Şair, şiirlerinde; Türkmenlere zorla dayatılan kimlik karşısındaki tutumunu; kimi zaman sorarak sorgulayarak, kimi zaman öğüt vererek, kimi zaman da sert bir üslup kullanıp dikkat çekerek gücünü toplumun temel değerlerinden alan bir yaklaşımla ortaya koymuştur. Araştırmanın sonucunda; şiirlerinde bağımsızlık fikrini işleyen ve Türkmenlerin birliğini savunan Mahtumkulu’nun yalnızca Türkmen yazılı edebiyatını kuran güçlü bir şair değil, aynı zamanda kitleleri etkileyen söyleme sahip bir ideolog ve güçlü bir aksiyoner olduğu kanaatine varılmıştır.

Kaynakça

- Biray, H. (1992). *Mahtumkulu Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bloammert, J. (2005). *Discourse A Critical Introduction*. UK: Cambridge University Press.
- De Fina, A., Schiffrin, D., Bamberg, M. (2013). *Discourse and Identity*. Cambridge University Press.
- Dinç, A., Çakır, R. (2010). “18. Asır Şair-Düşünür Mahtumkulu'nun Toplumsal Düzen Eleştirileri ve Edebi Şahsiyeti”. *Kirkuk University Journal-Humanity Studies*, 5/2
- Duran, H. ve Biray, N. (2014). “Mahtumkulu Bibliyografyası”. *Doğumunun 290. Yılı Münasebetiyle Türkmen Millî Şairi Mahtumkulu Anı Kitabı* (Editör: Abdurrahman Güzel). Ankara: TİKA.
- Erdoğan, K. (2011). “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Mahtumkulu Divanlarında Hz. Peygamber”. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Erzurum.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The critical study of language*, First Published, London and New York: Longman.
- Fairclough, N. (1992a). *Discourse and Social Change*. London: Polity Press.
- Fairclough, N. (1992b). *Discourse and Social Change*. London: Polity Press.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Graesser, A. C., Gernsbacher, M. A., Goldman Susan R. (2003). *Handbook of Discourse Process, Mahwah*. New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Gumperz, J. J. (1982). *Discourse Strategies*. London: Cambridge University Press.
- Güzel, A. (editör) (2014). *Doğumunun 290. Yılı Münasebetiyle Türkmen Millî Şairi Mahtumkulu Anı Kitabı*. Ankara.
- Herman, L., Vervaeck, B. (2001-2005). *Handbook of Narrative Analysis*, Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Machin, D., Mayir, A. (2012). *How to Do Critical Discourse Analysis: A Multimodal Introduction*. California: SAGE Publications.
- Thompson, J. (2002). *Discourse and Knowledge*. London and New York: Routledge.
- Van Dijk, Teun A. (2003). “Critical Discourse Analysis”. *The Handbook of Discourse Analysis* (Ed. D. Schiffrin ve diğerleri), Oxford: Blakwell Publishing.
- Wodak, R., Meyer, M. (2009). *Methods for Critical Discourse Analysis*. New Delhi: SAGE Publications.
- Yılmaz, E. (2019). *Uygulamalı Metin Bilgisi*. 2. baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Extended Summary

Mahtumkulu, who used the pseudonym “Fîrâkî”, is accepted as the founder of the Turkmen written literature. The period in which the great Turkmen poet Mahtumkulu lived is known with approximate dates not with definite dates. There were different views on Mahtumkulu's date of birth. According to the most widely accepted view, he was born in 1146/1733 between Etrek and Gûrgeň rivers in Hadjiovsan and passed away after 1780's.

Mahtumkulu is a common value and a unifying element for the Turkic world as well as for the Turkmens. Mahtumkulu lived in the 19th century, the Turkmens were subjected to heavy pressure by the Iranian Shah and the Khanate of Iran. Mahtumkulu wrote impressive poems, which praised the souls of the Turkmen and kept their national feelings alive in order to keep their heads upright and to ensure their self-confidence. In the study; in the face of the hegemonic identity imposed by the Iranian Shahism and the Khanate of Khiwat, the Turkmens were told that the 18th century, the paradox formed by the will of authentic decision-making based on the right of self-representation to develop and keep alive. The role of Mahtumkulu's poetry and wise personality in this resistance has been explored, and the poems of the poet have been studied in the context of power and ideology, which are the main arguments of critical discourse analysis. In Mahtumkulu's poems; sometimes there are references both to the Holy Quran and to the hadiths of Muhammed.

The aim of the study is to examine the poems in which Mahtumkulu advocates the self-representation of the Turkmens in the light of the method of critical discourse analysis and to reveal how the basic elements of power and ideology are reflected. Critical discourse analysis focuses particularly on the social forces of groups or institutions. Social resources of power; coercion, money, status, fame, knowledge, accumulation, authority and culture. There are also different types of power, such as military and violence-based power. In order to analyze the relations between discourse and power relations, we must first resort to specific forms of discourse or the source of power. Second, we need to analyze the behavior controlled by our mind. In the context of critical discourse analysis, two main questions are identified in power-related studies: 1) How does the group with more power control the public's discourse? 2) How do discourse control intellectually and behaviorally the less powerful group, and what is the social compromise of such social inequality? As a matter of fact, mind control is a way to influence the world through communication and discourse.

In the research, descriptive scanning model which is one of the general scanning models was used. Mahtumkulu Divanı, which has more than 100 manuscripts, has about 500 poems. Divan, in Arabic and Cyrillic letters is printed several times with a total of 304 poems by Himmat Biray, was published with the name of *Mahtumkulu Divanı*. Among the poems in Biray's publication were evaluated in the context of power and ideology, which are the basic elements of critical discourse analysis.

According to Mahtumkulu, the most important reason for the external threats and internal conflicts that caused the Turkmen people to suffer is the lack of a central authority. Mahtumkulu reacted to the division of society into rich and poor. Mahtumkulu saw the main cause of social inequality in the pursuit of wealth by the representatives of the ruling class. In his poems; XVIII. century Turkmens' social life, historical and political events of the period, social issues such as religious and moral sensitivities, homeland love, human love has worked in a way to feel. In addition to these issues, it is very important for is poems to work with the idea of independence and to defend the unity of Turkmens. The poet did not confine himself to the public. He personally fought for the realization of the unity of the Turkmen. In his poems, the poet stressed the need of the Turkmen for the state and pointed out that the spread of feudalism was an important obstacle in this ideal path. In his poems; the attitude towards the forced identity of the Turkmen; sometimes by questioning, sometimes by giving advice, sometimes by using a harsh style and draws attention to the power of the basic values of society has revealed an approach.

As a result, Mahtumkulu is an important ideologue and strong activist.